

ка і оборона. 2001. №1. 7. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Х., 2000. 8. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: Монографія / За заг. ред. О.М. Бандурки. Х., 2000. 9. Japan`s Information Society: Themes and Visions. Tokyo, 1969. 10. The Plan for an Information Society. Tokyo, 1971. 11. Policy Outlines for Promoting the Informatisation of Japanese Society. Tokyo, 1969. 12. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. Wash., 1983. 13. Bell D. The Coming of Post industrial Society. A Venture in Social Forecasting. N.Y., 1973. 14. Bell D. The Social Framework of the Information Society. Oxford, 1980. 15. Brzezinsky Z. Between Two Ages. America`s Role in the Technotronic Era. N.Y., 1970. 16. Nora S., Minc A. The Computerisation of Society. A Report to the President of France. Cambridge; L., 1980. 17. Poster M. The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context. Cambridge, 1990. 18. White Paper on growth, competitiveness and employment – the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. 19. Building the European Information society for us all: Final policy report of the high – level expert group, April 1997 // European Commission. Directorate – General for employment, industrial relation and social affairs. Unit V/B/4. Brussels, manuscript completed in April 1997. 20. Кристальний Б., Нестеров Ю. Информационное общество, информационная политика, правовая информационная защита // Информационное общество. 1997. №1. 21. Мелюхин И.С. Принципы формирования основ информационного общества в России // Законодательство и практика средств массовой информации. 1997. №10.

Надійшла до редколегії 16.09.05

В.І. Павликівський

ЗАКОНОДАВСТВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Праця є основним джерелом благополуччя як особи, так суспільства та держави в цілому. Ст. 43 Конституції України проголошує право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Однією з гарантій забезпечення трудових прав людини є встановлення кримінальної відповідальності власників підприємств, установ, організації за порушення трудового законодавства. Водночас, політичні, економічні і соціальні зміни у державі спричинили значні перетворення у сфері трудових відносин. Відсутність державного контролю у цій сфері стала однією з причин поширення правопорушень щодо працівників з боку роботодавця. Звичайним явищем сьогодення є незаконні звільнення, не виплати заробітної плати працівникам, встановлення незаконних матеріальних стягнень тощо. У зв'язку з цим важливого значення набувають питання захисту прав працівників, в тому числі за допомогою кримінального законодавства. Зазначимо, що наукові праці щодо вирішення проблем кримінально-правового захисту трудових прав працівників практично відсутні, а роботи Лановенко І.П., Чангулі Г.І., Вишинської З.О. та деяких інших ґрунтуються на старому законодавстві. Прагнення нашої держави до демократичних перетворень та досягнення світових стандартів в усіх сферах діяльності обумовлює необхідність розгляду проблеми кримінально-правової охорони трудових прав людини з

урахуванням досвіду розвинутих держав світу. Саме тому першочерговим завданням є вивчення кримінального законодавства зарубіжних країн про відповідальність за порушення трудових прав людини. Порівняння досвіду встановлення кримінальної відповідальності за посягання на трудові права людини в Україні і законодавстві зарубіжних країн може бути корисним для оцінки необхідності і напрямків подальшого удосконалювання відповідних норм КК України.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн умовно слід поділити на дві основні групи. Перша група – законодавства, більшість з яких були прийняті до видання міжнародних актів з прав людини і друга група – кримінальне законодавство прийняте після затвердження Декларації з прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Слід відзначити, що законодавства другої групи, ґрунтуючись на принципах визнання трудових прав людини одними з основних, не тільки встановлюють кримінальну відповідальність за їх порушення, але й містять окремі розділи, трудові права в яких, є самостійним і основним об'єктом кримінально-правової охорони.

До першої групи слід відносити Кримінальні кодекси Голландії [1], Данії [2], ФРН [3], Швеції [4], Швейцарії [5], Японії [6], кримінальне законодавство США [7]. Слід відзначити, що більшість кодексів цих держав прийняті наприкінці XIX (КК Голландії 1886 р., КК ФРН 1871 р.) або на початку XX ст. (КК Японії 1907 р., КК Швейцарії 1937 р.). І незважаючи на подальше вдосконалення вказаних законодавчих актів у зв'язку з соціальними, політичними та економічними перетвореннями, у питанні кримінально-правової охорони трудових прав людини вони (кримінальні кодекси) практично не зазнали суттєвих змін. Саме тому у цих законодавчих актах ми не знайдемо ні розділів, ні окремих статей, безпосереднім об'єктом кримінально-правової охорони яких виступають трудові права людини. Тим не менш, у кримінальних кодексах вказаних держав міститься низка норм, де, використовуючи термінологію кримінального права України, додатковим об'єктом кримінально-правової охорони являються певні трудові права людини.

Так, ст.159 КК Швейцарії і параграф 266 а КК ФРН передбачають відповідальність за зловживання з утриманнями із заробітної плати працівників. І хоча законодавець у першу чергу говорить не про права працівників, а про зловживання роботодавця, на нашу думку, даною нормою під охорону кримінального закону поставлено саме право працівника на отримання встановленого законом і договором розміру заробітної плати.

Глава 16 КК Швеції «Злочини проти громадського порядку» у ст.9 передбачає відповідальність підприємця, який здійснює комерційну діяльність, за дискримінацію особи на ґрунті раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження чи релігійних переконань, яка виражається у не здійсненні справ із вказаною особою на умовах, що звичайно застосовуються підприємцем у своїй діяльності з іншими, у тому числі з особами, які приймаються на роботу.

КК Японії хоча і не передбачає відповідальності за порушення трудових прав, однак має самостійний розділ, який захищає репутацію і здійснення законної професійної діяльності особи.

Вивчення КК Голландії та Данії, а також титулу 18 Зводу законів США та Федеративних правил призначення покарання дозволяє стверджувати про відсутність норм, які направлені на кримінально-правову охорону трудових прав людини. Крім того, ознайомлення з кодексами окремих штатів Америки дозволяє підтвердити заперечення американським законодавцем необхідності кримінально-правової охорони трудових прав людини [8].

До другої групи слід віднести кримінальне законодавство КНР [9], Іспанії [10], Болгарії [11] та Польщі [12]. Слід відзначити, що новітні кримінальні кодекси цих держав мають самостійні розділи (глави), об'єктом кримінально-правової охорони яких є трудові права людини.

Ст.172 розділу VI «Злочини проти трудових прав громадян» КК Болгарії передбачає відповідальність за посягання на два основних права працівника – право на працю та право на захист від незаконного звільнення. Кримінально караним є свідоме перешкоджання працевлаштуванню на роботу або примушування до залишення роботи з політичною метою, або з політичних мотивів потерпілого або його близьких, а також у зв'язку із соціальним походженням, приналежністю особи до певної національності, раси, релігії, політичної партії, організації, руху або коаліції.

КК КНР не має самостійного розділу, який би передбачав відповідальність за посягання на трудові права людини, однак глава 3 «Злочини, пов'язані з порушенням порядку соціалістичного ринку» передбачає відповідальність, відповідно до ст.244, за примус працівників до праці шляхом обмеження волі людини організаціями, які використовують робочу силу в порушення трудового законодавства, при особливо обтяжуючих обставинах.

Найбільший інтерес для нас представляють новітні кримінальні кодекси Польщі та Іспанії. У цих законодавчих актах, як і у Кримінальному кодексі України, міститься загальна норма щодо кримінально-правової охорони трудових прав, а також ціла низка спеціальних норм про відповідальність за конкретні порушення трудового законодавства.

Так, ст.218 КК Польщі передбачає покарання для осіб, які здійснюють діяльність, що відноситься до сфери трудових прав та соціального страхування, за злісне та настирливе порушення прав працівників, що виникають із трудових відносин чи з приписів права про соціальне страхування.

Однак польський законодавець, обмежуючи сферу дії кримінального закону, не зміг уникнути встановлення оціночних ознак у диспозиції вказаної норми. Злісний характер дій винного, на думку польських вчених, може виражатися у його намірі познущатися, виказати неповагу тощо [13, с.223]. Під настирливістю розуміється вчинення порушень тривалий час, неодноразово чи постійно [13, с.223]. Наявність таких ознак, як і ознаки «грубе» в законодавстві України, не тільки ускладнює тлумачення даної норми, але практично виключає можливість її однакового та вірного застосування.

Найбільшого впливу кримінального законодавства трудові відносини, на нашу думку, зазнали у Іспанії. КК Іспанії, 1995 р., у розділі XV – злочини

проти прав трудящих – передбачає цілу низку самостійних норм про відповідальність за посягання на трудові права людини.

Так, ст.311 КК Іспанії передбачає тюремне ув'язнення та штраф за притягнення працівників по найму до умов роботи або соціальної безпеки, які наносять шкоду, відмінюють або обмежують їх права, визнані законами, колективними чи індивідуальними контрактами.

Об'єкт кримінально-правової охорони у даному випадку достатньо широкий, оскільки на відміну від України та інших держав під охороною кримінального закону знаходяться трудові права працівників, які передбачені не тільки законодавством, але й колективними та індивідуальними контрактами. Як відомо, і вітчизняне трудове законодавство, і законодавство інших держав передбачає право роботодавцю в колективних та індивідуальних договорах надавати додаткові права працівникам, не передбачені чинним законодавством [14]. Однак встановивши таку широку кримінально-правову охорону трудових прав, іспанський законодавець намагається певним чином обмежити сферу дії кримінального закону. Винна особа підлягає відповідальності за притягнення працівника по найму тільки за таких умов роботи чи соціальної безпеки, внаслідок яких наступають певні негативні зміни: шкода працівнику, порушення або обмеження його прав. Крім необхідності встановлення суспільно небезпечних наслідків, законодавець говорить про караність даного діяння тільки у випадку вчинення його певним способом. Спричинення шкоди працівнику, відміна або обмеження його прав є кримінально караним, якщо таке притягнення до роботи здійснено шляхом обману або зловживанням становищем необхідності, при передачі підприємства іншому власнику або застосування насильства чи залякування.

Крім цього, КК Іспанії передбачає цілий ряд спеціальних норм, які захищають конкретні права працівників (право на страйк, свободу профспілок та інші – ст.ст. 312-315).

Як бачимо, кримінальне законодавство зарубіжних країн у питанні кримінально-правової охорони трудових прав не однотипне. Практично, кримінальне законодавство зарубіжних країн, прийняте до проголошення міжнародних актів з прав людини, не має самостійних норм, під охорону яких безпосередньо були б поставлені трудові права людини. Що ж стосується законодавства другої групи, то на відміну від держав першої, вони практично усі мають самостійні розділи (глави), які передбачають відповідальність за посягання на трудові права. Тим не менш, тільки КК Іспанії та Польщі, на зразок КК України, мають загальну норму про відповідальність за порушення не окремих прав працівника, а цілого комплексу трудових прав, передбачених законодавством.

Підводячи підсумки вищевказаному, ми можемо говорити про те, що більшість держав Східної та Західної Європи, а також інших держав світу мають у своєму національному кримінальному законодавстві норми, які передбачають відповідальність за посягання на трудові права людини, що відображає об'єктивні потреби держав у встановленні кримінально-правових заборон. Встановлення кримінальної відповідальності за пося-

гання на трудові права людини повинно здійснюватись на підставі теоретичних та інших наукових розробок. Однак наскільки при цьому будуть враховані та дотримані усі вимоги, що пред'являються до процесу криміналізації на всіх його етапах, наскільки досконаліми виявляться сформульовані кримінально-правові новели, наскільки адекватними тим потребам, які викликали їх до життя, можна відповісти тільки після змістовного аналізу та вивчення емпіричного матеріалу. Саме тому питання не тільки необхідності криміналізації порушень трудового законодавства, але й зміст норм, передбачених новітнім Кримінальним кодексом України про відповідальність за посягання на трудові права людини, потребує подальшого вивчення та аналізу.

Список літератури: 1. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. Б.В. Волженкин, пер. с англ. И.В. Мироновой, 2-е изд. СПб., 2001. 2. Уголовный кодекс Дании / Науч. ред. С.С. Беляева, пер. с датского и английского С.С. Беляева, А.И. Рычевой. СПб., 2001. 3. Уголовный кодекс ФРГ. М., 2000. 4. Уголовный кодекс Швеции / Науч. ред. Н.Ф. Кузнецова и С.С. Беляев, пер. на русский язык С.С. Беляев. СПб., 2001. 5. Уголовный кодекс Швейцарии / Науч. ред. и перевод с немецкого А.В. Серебrenниковой. СПб., 2002. 6. Уголовный кодекс Японии / Науч. ред. А.И. Коробеева. СПб., 2002. 7. Federal Sentencing Guidelines Manual – «West Group», 2001. 8. Illinois Criminal Code in book West`s Illinois Criminal Law and Procedure – «West Group», 2001. 9. Уголовный кодекс Китайской Народной республики / Науч. ред. А.И. Коробеева, пер. с китайского Д.В. Вичикова. СПб., 2001. 10. Уголовный кодекс Испании / Под ред. и с предисловием Н.Ф. Кузнецовой и Ф.М. Решетникова. М., 1998. 11. Уголовный кодекс Республики Болгария / Науч. ред. А.И. Лукашова. Перевод с болгарского Д.В. Милушева, А.И. Лукашова. СПб., 2001. 12. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. А.И. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова; перевод с польского Д.А. Барилевич. СПб., 2001. 13. Лановенко И.П., Чангули Г.И. Уголовно-правовая охрана трудовых прав граждан. К., 1989. 14. Ст. 9-1 КЗпП України. Кодекс законів про працю України. Х., 2002.

Надійшла до редколегії 29.08.05

Д.М. Михайлович

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Як відомо, систематизація законодавства є діяльністю по впорядкуванню діючого нормативного матеріалу, приведенню його в єдину систему з метою забезпечення зручності користування.

Необхідність систематизації викликається низкою причин, серед яких – прогалини в праві, помилки законодавця, юридико-технічна недосконалість актів, наявність безлічі змін і доповнень до діючих нормативно-правових актів, колізій між окремими нормами права, наявність застарілих норм права, велика кількість розрізаних нормативних актів з певних питань, наявність недостатньо ясних, неточних формулювань, термінів і т.д. Систематизація покликана забезпечити таку важливу властивість права як системність, яка передбачає змістовний взаємозв'язок окремих нормативних приписів та підкреслює комплексність, цілісність правового регулювання. Можна сказати, що систематизація законодавства є одним з проявів